

บทที่ ๓

ความหมายของเอเลี่ยนเนชัน

*
เป็นเวลานานแล้วที่คำว่า เอเลี่ยนเนชัน (alienation) ซึ่งได้รับการกล่าวขวัญถึงว่าเป็นหนึ่งในบรรดาคำที่ยากที่สุดในบรรดาคำทั้งหลายในภาษามนุษย์ มีความหมายสำคัญ ๓ ประการ (38:29) คือ

1. หมายถึงการย้ายหรือโอนสิทธิหรือทรัพย์สิน
2. หมายถึงการกระทำ หรือผลของการประสพภาวะ เอเลี่ยนเนชัน จากเพื่อนมนุษย์ จากเผ่าพันธุ์มนุษย์ ตลอดจนจากความจริงแท้อันสมบูรณ์ (estrangement)
3. หมายถึงภาวะวิกลจริต (insanity)

คำว่า เอเลี่ยนเนชัน เพิ่งได้รับการกล่าวถึงมากขึ้น นับแต่มีการตีพิมพ์งานเขียนของมาร์กซ ชื่อ "Paris Manuscripts" ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ค.ศ. 1940-1950 เช่นในงานเขียนของอัลแบร์ กามู (Albert Camus) เป็นต้น

มาร์กซ ได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดมาจากหลายคน อาทิ รัสเซีย เฮเกล และฟอย เออบาค ซึ่งนิยามความหมายตามทรรศนะของมาร์กซ ได้แตกแขนงออกไป

*
คำว่า alienation ในภาษาไทย มีผู้แปลไปต่างๆ กัน อาทิ "อัญญาภาพ" ปราบกฏในงานเขียนของ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ (39:66-69); "ความผิดแปลกสภาวะ" ในงานเขียนของ ทวีป วรดิลก (25:160-180); "ความห่างเหิน, ความเป็นอื่น" ในหนังสือรวมศัพท์ปรัชญาและตรรกศาสตร์ ของสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง (40:4, 39-40) นอกจากนี้ ยังมีการใช้ด้วยคำว่า "ความแปลกแยก" ในคำราวิชาการทางสังคมมีภาษาไทยโดยทั่วไป แต่สำหรับในที่นี้จะเขียนทับศัพท์เดิม เพื่อหลีกเลี่ยงความหลากหลายในคำที่ใช้กันอยู่

อย่างมากในระยะต่อมา

ความหมายในด้านลบของคำว่า เอเลี่ยน เนชัน ได้รับการสนับสนุนอย่างเอาการเอางานจากนักวิเคราะห์สังคมแห่งศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งต่างได้แสดงให้เห็นว่า ความยากลำบากและความซับซ้อนของสังคม ทำให้บุคคลพิการไปหลายรูปแบบ ในบรรดานักวิเคราะห์สังคมเหล่านี้ ได้แก่ เอมีล เดอร์คไฮม์ (Emile Durkheim), อัลแบร์ กามู (Albert Camus) เป็นต้น ส่วนความหมายที่ใช้ก็มีทั้ง "ความเศร้าโศกของกลุ่มชน" (collective sadness) "อาการเจ็บป่วยจุกจิก" (malaise) กระทั่งถึง "โรคระบาดของกลุ่มชน" (collective plague) เป็นต้น

เป็นเวลานับศตวรรษมาแล้วที่ เอเลี่ยน เนชัน ถูกใช้ในความหมายของอาการป่วยทางจิต (mental sickness) หรือภาวะวิกลจริต อันเป็นความหมายซึ่งภาษาอังกฤษสมัยใหม่ยังคงใช้กันอยู่

ขณะเดียวกันบางคนมองว่า เอเลี่ยน เนชัน เป็นสิ่งปกติอันจำเป็นและแสดงถึงความสดชื่น นักวิจารณ์ที่มอง เอเลี่ยน เนชัน ในแง่บวกส่วนมากจะกล่าวถึง เอเลี่ยน-เนชันของพวกปัญญาชน เช่น แดเนียล เบลล์ (Daniel Bell) ศาสตราจารย์วิชาสังคมวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย กล่าวว่า เอเลี่ยน เนชัน แสดงบทบาทในด้านบวก (41:16) แม้แต่เคนเนธ เคนนิสตัน (Kenneth Kenniston), ไอแซค โรเซนเฟลด์ (Isaac Rosenfeld) กระทั่ง เดลมอร์ สจวร์ตซ์ (Delmore Schwartz) ซึ่งเป็นนักคิดนักเขียน ต่างก็ได้กล่าวว่า เอเลี่ยน เนชัน สามารถสร้างบทกวี ภาพวาด ศิลปะ และความสำเร็จสูงส่งของวัฒนธรรมขึ้นมา (42:122)

ต่อมาโรเบิร์ต เอ นิสเบท (Robert A. Nisbet) ศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ได้แสดงความเห็นว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องระบุว่า เอเลี่ยน เนชัน มีส่วนในการสร้างสรรค์ เพราะไม่อาจปฏิเสธว่าการสร้างสรรค์ทางศิลปะ นอกจากที่เกิดจากความคับข้องใจ ความเปล่าเปลี่ยว ความรันทดต่อความโกรธ หรือความเกลียดกลัวแล้ว งานชิ้นอื่นๆ ที่เกิดจากความรัก ความสุข

ความหวังอันสดใส ก็ยังมีอยู่มาก (49:266)

× มีนักเขียนน้อยคนที่เชื่อว่า เอเลียส เนชันในปัญญาชน เป็นผลผลิตของการหยั่งรู้สึกซึ่งถึงสังคม หรือความสัจยี่ห้อทางจริยธรรม (44:420) ในขณะที่ ชาร์ล ไรท์ มิลส์ (Charles Wright Mills) ศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย คิดว่า เอเลียส เนชันของปัญญาชน ทำให้ปัญญาชนสามารถสร้างพรรคชนชั้นอันลึกซึ้งรุนแรง และสร้างมาตรฐานที่สูงขึ้นได้ (45:159) นอกจากนี้ ก็ยังมีบางคนทีกล่าวว่า เอเลียส เนชัน เป็นเครื่องบอกถึงความแตกต่าง เอเลียส เนชัน คือคุณค่าของการมีสำนึกในตัวเอง เป็นของตัวเอง บ้างก็ว่า ผู้มีอารมณ์อ่อนไหว จะรู้สึกเอเลียส เนชันจากโลกอย่างลึกซึ้ง เพราะโลกมีลักษณะแปลกหน้าและโหดร้าย โดยจะมองเห็นว่าสังคมถูกกดกร่อนลงด้วยความไม่สัจยี่ห้อ ความโง่เขลา และความทารุณโหดร้าย แล้วจะรู้สึกถึงภาวะ เอเลียส เนชันจากสังคม ยิ่งเมื่อมองเห็นผู้อื่นไม่อนุทรร้อนใจกับความ เลวร้ายที่ดำรงอยู่ จะทำให้บุคคลแยกตัวออกจาก เขา เหล่านั้น ×

แต่ก็มีบางทีคนแย้งว่า อาจจะไม่จำเป็นที่บุคคลที่มีอารมณ์อ่อนไหวจะต้องประสบกับความรู้สึก เอเลียส เนชัน เพราะแทนที่จะอยู่อย่างทอดอาลัย เขาอาจจะกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงอะไรให้มันดีขึ้นก็ได้ และเสริมว่า ไม่เพียงแต่บุคคลอื่น จะสามารถกลายเป็นคนแปลกหน้าไปจากเราเท่านั้น แม้การทำงาน คำพูดของเราเอง ความคิด ความรู้สึกของเรา ก็มีทาง เหม็นไปได้ด้วยเช่นกัน คงมีสักครั้งที่เราไม่เข้าใจมัน ไม่ชอบมัน ไม่สนใจอะไรกับมันเลยแม้แต่น้อย

ไม่ว่าจะมีการตีความ เอเลียส เนชันไปในลักษณะใด สิ่งหนึ่งที่ทุกคนยอมรับก็คือ คำนี้มีใช้กันมานานแล้ว ฟรอมม์ (Erich Fromm) ผู้เป็นทั้งนักจิตวิเคราะห์ นักประพันธ์ นักปรัชญาสังคม ชาวเยอรมัน เคยชี้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับลูกวัวทองในคัมภีร์ไบเบิล เป็นบรรพบุรุษของแนวคิดนี้ (23:24) แต่ยังไม่เคยมีงานเขียนของใครพูดถึงกำเนิดที่แท้จริงของคำนี้เลย ที่อ้างอิงกันไปถึงก็พูดถึงเพียงแค่งานเขียนของบรรดาผู้นิยมเพลโตในแนวใหม่ (Neo - Platonists) ออกุสติน (St. Augustine) และคนอื่นๆ ไม่ก็คนเท่านั้น ประวัติศาสตร์ด้านความคิดยังสับสนอยู่มาก ฉะนั้น การตีความต่างๆ นานาจึงมีส่วนทำให้ นิยามศัพท์และคำอธิบายต่างๆ ของเอเลียส เนชัน

แตกต่างกันออกไปตามสาขาวิชาที่แตกต่างกัน

ก่อนยุคสมัยที่ มาร์กซ จะได้พัฒนาแนวคิดของคำว่า เอเลี่ยน เนชัน ปรากฏว่า เอเลี่ยน เนชันยัง เคยใช้อธิบายในความหมายของการอาศัยพลังลึกลับของธรรมชาติ มาปะปนไปด้วย พัฒนาการในระยะต่อมา มีการแสดงถึงความหมายของการประสบภาวะ เอเลี่ยน เนชันจากธรรมชาติ โดยกล่าวถึงมนุษย์คนแรกบนโลกที่ประสบภาวะ เอเลี่ยน เนชันจากสวรรค์ที่เคยอยู่ จนต้องจุติลงมา เป็นมนุษย์สืบ เผ่าพันธุ์มาจนบัดนี้ ความหมายนี้ถือได้ว่า เพราะความรู้ (knowledge) นั้นเอง ที่ทำให้ติดกับอิष्ट ต้องประสบภาวะ เอเลี่ยน เนชัน (46:7) ซึ่งความหมายนี้ยังปรากฏให้เห็นได้ในแนวคิดด้านคริสต์ศาสนาในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีการใช้ในความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์ และในเนื้อหาที่สร้างขึ้นตามแบบฉบับของกฎหมาย อาทิ ตามทฤษฎีของรุสโซ ที่เห็นว่ามนุษย์จำเป็นต้องสละ หรือย้ายโอนสิทธิผลประโยชน์บางอย่างของตนออกไป เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกัน เป็นสังคม

ส่วน เฮเกิล มักใช้เอเลี่ยน เนชันใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ อย่างแรกมองว่าเป็นภาวะที่ความคิด (world of spirit) แยกออกจากตัวมันเองกลายเป็นสภาพเป็นวัตถุ (world of matter) ทฤษฎีนี้มองเห็นว่า ความจริงแท้อันสมบูรณ์ก็คือโลกของความคิด เท่านั้น ส่วนโลกวัตถุ เป็นเพียงภาพสะท้อนของความคิดที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นรากฐานของทฤษฎีแบบจิตนิยม (idealism) ต่อมา สำหรับในลักษณะที่สอง ใช้ในแนวคิดที่ว่าด้วยคนบาป ว่ามนุษย์เป็น เหมือนคนบาปที่ต้องแยกตัวมาจากพระเจ้า ในลักษณะสุดท้าย เฮเกิล ให้ความหมาย เอเลี่ยน เนชันแบบเดียวกับรุสโซ เมื่อเอ่ยถึงรัฐและสภาพสังคม

นักคิดคนสำคัญในเรื่องนี้ ถัดจาก เฮเกิล ก็คงจะเป็น มาร์กซ ซึ่งได้เสนอแนวคิด เชิงวัตถุนิยม ต่อความหมายและการนำเอาคำว่า เอเลี่ยน เนชันไปใช้

ปรากฏต่อมาภายหลัง เมื่อมีการนำเอา เอเลี่ยน เนชันไปใช้อย่างแพร่หลาย และกว้างขวางขึ้น อาทิ ในแวดวงทางสังคมศาสตร์ และจิตวิทยา ก็เกิดทัศนะว่า

แนวคิดที่ว่าด้วย เอ เลียน เนชันของมาร์กซ ยากที่จะทดสอบและศึกษาวิจัยได้ในเชิงประจักษ์ (empirical study) จึงยังเกิดความพยายามใหม่ในการวิเคราะห์หลักการของมาร์กซ ในเรื่องนี้ออก เป็นมิติต่างๆ ที่สามารถนำไปใช้ศึกษามนุษย์ได้ในงานวิจัย จนกระทั่ง ซีแมน (Melvin Seeman) นักคิดนักสังคมวิทยาในปัจจุบัน ได้ทำการวิเคราะห์ จนเป็นที่ยอมรับกันในบรรดานักวิชาการส่วนใหญ่ทางสังคมศาสตร์ โดยการจำแนก ออกเป็น 5 มิติ (dimensions) ดังนี้คือ 1. ภาวะความรู้สึกไร้อำนาจ (powerlessness) 2. ภาวะความรู้สึกไร้บรรทัดฐาน (normlessness) 3. ภาวะความรู้สึกโดดเดี่ยว (isolation) 4. ภาวะความรู้สึกไร้ความหมาย (meaninglessness) และ 5. ภาวะความรู้สึก เอ เลียน เนชันจากตัวเอง (self - estrangement)** (47:786)

ซีแมนถือว่า เอ เลียน เนชัน เป็นเนื้อหาสำคัญของสังคมวิทยา การจำแนกแนวคิดดังกล่าว เขาอาศัยประเด็นด้านจิตวิทยาสังคมเข้าช่วย ทฤษฎีเอ เลียน เนชันที่เป็นระบบ อันเป็นพื้นฐานในงานของ ซีแมน คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีของสังคมมวลชน (mass - society) กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำให้เป็นไปตามหลักเหตุและผล (rationalism) อาจนำไปสู่ภาวะความรู้สึกไร้ความหมายได้ ในขณะที่เดียวกันการเรียนรู้ทางสังคม ก็อาจจะได้รับอิทธิพลจาก

* อรรถศนะที่เห็นด้วยในแนวนี้ได้จาก Lawrence Schaff (48:241-260); Walter S. Neff (36:34); Robert Blauner (13:15); John P. Clark (49:849-852); เป็นต้น

** บางแห่งใช้คำว่า self - alienation ปรากฏว่าเฮเกล เคยใช้คำว่า "Entfremdung" (หรือ estrangement) ในความหมายทางลบอันหมายถึงการแยกจาก ความขาดหวัง ขณะที่ใช้คำว่า "Entäusserung" (หรือ alienation) ในความหมายว่า การสละ การเลิก ซึ่งใช้ทั้งในแง่ลบและบวก แต่มาร์กซและนักคิดสมัยหลังจากมาร์กซ ได้ใช้คำสองคำนี้แทนกันจนเสมือนเป็นความหมายเดียวกัน ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน Adam Schaff (29:25).

ความรู้สึกไร้ความหมาย อันเกิดจากกระบวนการทำให้เป็นไปตามหลัก เหตุและผล นั้น เป็นต้น

ความพยายามของนักสังคมิวิทยาต่อการพัฒนาแนวคิด เอ เลียน เนชัน ใน ลักษณะดังกล่าว บ้างมีความเห็นว่า ทำให้เอ เลียน เนชันตามแนวคิดของมาร์กซ มีด เบนไปจากเดิมมาก เพราะ เป็นการพัฒนาไปสู่ลักษณะการกล่าวถึง เอ เลียน เนชัน จากจุดยืนส่วนตัวของบุคคล ที่แสดงความหมายและความรู้สึกต่อผลกระทบจากสภาวะแวดล้อมที่ต้องประสม (subjective meaning) ในขณะที่บางส่วนยังย้ำว่า แม้ จะมีความแตกต่างออกไปในลักษณะดังกล่าว แต่ทั้งสังคมิวิทยาแนวมาร์กซิสม์ และ สังคมิวิทยาที่มีไข่นวามาร์กซิสม์ ก็ยังคงใช้เอ เลียน เนชันในประเด็นพื้นฐาน เหมือนกับ ที่มาร์กซระบุไว้ในงานเขียนแรกๆ ของเขาอยู่นั่นเอง (50:958-977)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย